

Mladen M. Jakovljević (student doktorskih studija)
Filozofski fakultet, Novi Sad
aenimax@gmail.com

UDC 821.111.09-311.9 Dick Ph.
originalni naučni rad

ALTERNATIVNE STVARNOSTI FILIPA K. DIKA

SAŽETAK: Naučnofantastična proza Filipa K. Dika bavi se problematikom autentičnosti stvarnosti i ontološkog pluralizma kroz jedinstvene teorije i mehanizme funkcionisanja, koje je Dik razvio na osnovu ličnih saznanja o alternativnim stvarnostima, toku vremena, simulacijama i kognitivnim procesima, koji imaju veoma značajnu ulogu u percepciji stvarnosti. Dikovo stvaralaštvo opisuje potragu za istinom i ukazuje na potencijalnu lažnost stvarnosti, koja može da predstavlja samo konstrukt, iluziju u brojnim nivoima neautentičnog, a koji se mogu prozreti tek kada se zanemare opšteprihvaćene kategorije iskustva prostora i vremena, čime se otvara mogućnost da se stekne uvid u pravu stvarnost, skrivenu iza vela obmana, iluzija i snova. U procesu traganja za istinom, Dik pokazuje da celokupna struktura na kojoj je izgrađena poznata, objektivna stvarnost, ne počiva na čvrstim osnovama, već na simulacijama, simulakrumima, paranoji, neizvesnosti, korporativnim uticajima, potrošačkoj kulturi, masovnoj proizvodnji i ontološkom pluralizmu. Dik je prikazao kako izgleda kada se pojave pukotine u iluziji autentične stvarnosti, kada više različitih stvarnosti dođu u kontakt i kada jedna stvarnost zameni drugu. Međutim, uklanjanje jednog vela obmane ne znači da iza njega ne postoji još jedan, pa traganje za istinom često završi u lavirintu brojnih, nestabilnih stvarnosti.

Cljučne reči: Filip K. Dik, američka književnost, naučna fantastika, alternativne stvarnosti.

Naučnofantastična proza američkog pisca Filipa K. Dika se može opisati brojnim epitetima, kao što su čudna, kontroverzna, inventivna, petparačka, originalna, kompleksna, ali reč koji ga najbolje opisuje je „fildikovska”.¹ Epitet je nastao 70-ih godina 20. veka da opiše fragmentarni fiktivni svet prožet nesigurnošću, neizvesnošću, birokratijom, neobjašnjivim okolnostima i pojavama, distopijskim pejzažima i oštrom ironijom (Vest 2009: 1). Najznačajniji mehanizmi koje je Dik koristio pri stvaranju alternativnih stvarnosti su poremećaji u percepciji, simulacije, simulakrumi i poremećaji u toku vremena, a neki od najupečatljivijih primera alternativnih fildikovskih stvarnosti su romani *Ubik*, *Sanjaju li androidi električne ovce?*, *Tamno skeniranje*, *Tecite suze moje*, *reče policajac* i *Čovek u visokom dvorcu*.

Dikovi autobiografski spisi i teorije o percepciji stvarnosti navode na pomisao da objektivna stvarnost u kojoj je živeo Dik i ona u kojoj žive čitaoci nisu iste, zbog čega i njegov život predstavlja jednu čudnu, kontroverznu i zanimljivu fildikovsku priču. Dik je često svoje protagoniste suočavao s iluzijama i zabludama šizofreničnog

¹ Engl. *phildickian*, prema početnim slovima piščevog imena i prezimena.

uma, koje nije smatrao manifestacijama bolesti već izrazito širokom percepcijom i senzitivnošću. Prema Diku, zahvaljujući činjenici da naše mentalno i čulno poimanje sveta doseže izvan opšteprihvaćenih područja stvarnosti, ono što pojedinac doživljava kao halucijancije nije ništa drugo do stvarnost kojoj drugi nemaju pristupa, jer ne dele iste perceptivne senzacije. Dik je smatrao da svako ima svoj lični način percepcije univerzuma, da stvarnost sama po sebi nije poznata nijednom svesnom biću, kao i da kognitivni procesi imaju veoma značajnu ulogu u percepciji stvarnosti, koju deli na *koinos kosmos*, ili zajedničku stvarnost i *idios kosmos*, lični svet pojedinca.

Ukoliko dvoje ljudi sanja isti san, on prestaje da bude iluzija; osnovni test kojim se pravi razlika između stvarnosti i halucinacije je *consensus gentium*, da je još neko ili više njih vidi. To je *idios kosmos*, privatni san, nasuprot sna koji delimo svi mi, koji je *koinos kosmos* (Williams 1975: 93).²

Prema Dikovoj teoriji, u vreme psihoseksualne zrelosti, oko petnaeste ili šesnaeste godine života, *idios kosmos* nestaje pod uticajem *koinos kosmosa*, a ukoliko se to ne dogodi, osobi se pripisuje šizofrenija, koja se manifestuje kao život u sopstvenom, izdvojenom svetu. Osim zajedničke i individualne percepcije, značajno za ovu teoriju je i poimanje toka vremena, jer je Dik verovao u princip sinhroniciteta kako ga je definisao filozof Wolfgang Pauli (Wolfgang Pauli). Prema ovom principu, događaji nisu linearno uzročno-posledično povezani, kao što je niz juče-danas-sutra, već se sve dešava istovremeno, u beskrajnom sadašnjem trenutku (Dick 1995: 176–177). Dik je smatrao da šizofrenične osobe i one pod dejstvom psihoaktivnih supstanci sve doživljavaju *sada*.

Sinhronicitet omogućava uvid u moguće varijante stvarnosti, zbog čega Dikova teorija može da se uporedi s naučnim teorijama o postojanju multiverzuma, tačnije s teorijom Everetovog multiverzuma,³ prema kojoj se stvarnost stalno grana u nove stvarnosti, čega ljudi nisu svesni jer svet posmatraju iz žablje perspektive, svesni samo jedne stvarnosti. Za razliku od većine ljudi, osobe s poremećajem u percepciji imaju uvid u više varijanti stvarnosti, kao da posmatraju svet iz ptičje perspektive, što je Dik iskoristio u romanu *Ubik* da opiše način funkcionisanja parapsiholoških moći prekognicije i antiprekognicije.

Prekog vidi mnoštvo budućnosti, složenih kao saće u košnici. Za njega jedna ima veću blistavost i on je bira. Kada je jedanput odabere, antiprekog je nemoćan; antiprekog mora da bude prisutan dok je prekog u procesu odlučivanja, ne posle toga. Antiprekog čini da prekogu sve budućnosti budu podjednako stvarne; on potire njegov talenat da uopšte bira (Dik 1986: 31–32).

Promene u toku vremena i sinhronicitet jesu mehanizmi kojima se u *Ubiku* otkrivaju nove stvarnosti jednoj grupi ljudi, čija okolina se postepeno transformiše u

² Svi navodi neprevedene literature dati su u prevodu M. J.

³ Everetov multiverzum podrazumeva postojanje univerzuma koji nastaju grananjem u paralelne univerzume svaki put kada se desi kvantni događaj koji to grananje može da izazove (Tegmark 2003: 46–48).

Ameriku iz 1939. godine. Protagonisti romana imaju različite čulne doživljaje stvarnosti kada se različiti vremenski tokovi i stvarnosti superpozicioniraju na jednom mestu. Arčerova drogerija je mesto gde se preklapaju tri vremenska toka i tri stvarnosti. Džo Čip, protagonista romana, drogeriju prvo vidi kao otvorenu, zatim kao zgradu napuštenu 1939. godine, a potom i kao modernu samouslugu kakva bi bila u stvarnosti da se nije dogodila eksplozija koja je izazvala poremećaj u toku vremena. Još jedan primer sinhroniciteta je lift, koji Džo i Al, član Džoove grupe, različito vide. Al ga vidi kao zastrelj model s rešetkama, dok ga Džo vidi kao normalni, savremeni lift s hidraulikom.

Prestao je da govori, jer stara zveketava naprava je izbledela, a umesto nje poznati lift nastavio je svoje postojanje. Pa ipak, osećao je prisustvo drugog, starijeg lifta; pritajio se negde na rubovima njegovog viđenja, kao da je pripravan da nahrupi čim se njegova i Džoova pažnja usmere u drugom pravcu (Dik 1986: 121).

Dik je bio fasciniran problematikom autentičnosti u biološkom i mehaničkom životu, religijskom dimenzijom postojanja i percepcijom stvarnosti, zbog čega je njegovo stvaralaštvo prožeto brojnim simulacijama i simulakrumima, koje poništavaju razlike između stvarnog i konstruisanog. Da bi utvrdio gde se nalaze te razlike i kako ih je moguće vratiti i iznova uspostaviti, Dik je pokušavao da pronađe odgovore na dva suštinska pitanja. „Šta je stvarnost? Šta čini autentično ljudsko biće?” (Dick 1995: 278).

Autentičnost ljudskog bića i iskustva Dik analizira simulacijama i simulakrumima, koji su u njegovom stvaralaštvu najuočljiviji u formi androida, verno i savršeno napravljenih kopija, koje često ni same nisu svesne da nisu prava ljudska bića. Androidnost je značajna za poimanje stvarnosti u Dikovom stvaralaštvu jer se ne odnosi samo na razliku između organskog i neorganskog, već predstavlja manifestaciju dublje dileme. Ukoliko se ponašanje, izgled, reakcije i sećanja mogu konstruisati i proizvesti tako da se ne razlikuju od stvarnih, onda se i sama stvarnost može kreirati, što znači da somatski doživljaj objektivne stvarnosti može da predstavlja samo iluziju.

Bombardovanje pseudostvarnostima veoma brzo počinje da stvara neautentične ljude, lažne ljude – lažne kao i podaci koji ih pritiskaju sa svih strana. Moje dve teme su u stvari jedna tema; sjedinjuju se u ovoj tački. Lažne stvarnosti stvorice lažne ljude. Ili, lažni ljudi će stvoriti lažne stvarnosti i onda ih prodati drugim ljudima, čime će ih na kraju pretvoriti u sopstvene falsifikate. Tako završimo s lažnim ljudima, koji izmišljaju lažne stvarnosti i onda ih prodaju drugim lažnim ljudima. To je samo jedna veoma velika verzija Diznilenda (Dick 1995: 263–264).

Dikov koncept lažnog predstavlja „totalnu simulaciju, bez porekla, imanentnu, bez prošlosti, bez budućnosti” (Bodrijar 1991: 126). Žan Bodrijar Dikove simulacije vidi kao nadstvarni svet simulacije. I Bodrijar koristi Diznilend kao primer da pokaže kako se u Americi proizvode stvarnost i savršene replike bez originala, čija je osnovna uloga potrošačka. Diznilend je samo jedna iluzija, fantazam, „savršen model svih vrsta isprepletanih simulakruma” (Bodrijar 1991: 15).

Roman *Sanjaju li androidi električne ovce?* jedna je od najpoznatijih Dikovih vizija o implikacijama koje simulakrumi i simulacije imaju na stvarnost. Već samim naslovom roman ukazuje na problematiku postojanja mehaničkog života i svesti mašina. Sanjanje je složeni mentalni proces karakterističan za živa bića, pa ideja da androidi mogu da sanjaju implicira posedovanje svesti i života. San, kao iracionalna komponenta ljudskog uma, predstavlja vezu s podsvešču, te slika pojavljivanja poznatog koncepta u androidskom snu aludira i na postojanje podsvesti. Osim uznemirujuće pomisli da androidi imaju snove, svest i podsvest, naslov ukazuje i da android, kao lažni čovek, koji sanja električne ovce, još jednu lažnu stvar, stvara lažnu stvarnost, koja je bodrijarovska „totalna simulacija”. Stvarnost zasnovana na patnjama Vilbura Mercera i empatiji, poslednjem obeležju autentične ljudskosti, pa i sam Mercer, možda su samo simulacija, obmana napravljena u filmskom studiju.

Taj tobožnji 'Mesec' je naslikan; uvećani snimci, od kojih jedan evo vidite na ekranu, otkrivaju poteze četkom. Ima čak nekih dokaza da su ovaj slabunjavi korov, ovo sumorno, sterilno tlo – čak možda i kamenje koje na Mercera bacaju neki navodni učesnici – podjednako lažni (Dik 1996: 157).

Stvarnost u romanu je izgrađena na nepostojanju ili skrivanju jasnih granica između autentičnog i replike, a obmane su toliko brojne, kompleksne i višeslojne, da se stvarno i istinito potpuno gube među simulakrumima i brojnim nivoima simulacija, koje funkcionišu kao ontološki pluralizatori i grade novi nivo stvarnosti, u kojem nema razlike između originalnog i proizvedenog, jer i „električne stvari imaju svoje živote” (Dik 1996: 182).

Tamno skeniranje je još jedan roman u kojem se stvarnost dezintegriše pod uticajem simulacija i replika. Autentično u romanu podrivaju policijski sistem za kontrolu, prismotru i praćenje, ali i masovna proizvodnja, kao još jedan vid simulacije, čiji rezultat su brendirane, identične replike bez originala.

U Južnoj Kaliforniji ionako nema veze kuda ideš; uvek se pojavljuje isti kiosk Mekdonald-burdera, na svakom mestu, kao kružna traka koja prolazi kraj tebe dok se ti pretvaraš da nekud ideš. A kad konačno ogladniš i svratiš u radnju Mekdonald-burdera u kupiš Mekdonaldov hamburger, to je isti onaj koji su ti prodali pretrodnog dana, i dan pre toga, i tako dalje, unazad sve do vremena pre tvog rođenja [...]. Oni su dosad, prema vlastitom natpisu, prodali jedan te isti originalni burger pedeset milijardi puta. Pitao se da li su ga prodali istoj osobi (Dik 2008b: 35).

Osim masovne proizvodnje neautentičnog, funkciju ontološkog pluralizatora imaju i opasne psihoaktivne supstance, čija upotreba utiče na percepciju likova i stvara višestruke identitete. Gotovo svi u romanu simuliraju još jednu ličnost ili društvenu ulogu. Agenti koji se prave da su zavisnici i dileri, postaju zavisni od narkotika i pravi dileri koji preprodaju drogu, dok dileri, da bi избегli hapšenje, postaju doušnici i agenti. Rezultat niza zamenjenih i prikrivenih uloga je rastakanje autentičnih identiteta i celokupne stvarnosti.

Ista osoba. Da li je? Je li Fred zaista isto što i Bob? Da li to neko zna? Ja bi trebalo da znam, ako iko zna, jer sam ja jedina osoba na svetu koja zna da je Fred Bob Arktor. Ali – mislio je – ko sam ja? Koji od njih dvojice sam ja? (Dik 2008b: 108).

Pod uticajem narkotika, policijski agent Fred preuzetu ulogu Boba Arktora više ne doživljava kao privremenu simulaciju, već počinje da percipira dve odvojene stvarnosti kroz dva nezavisna identiteta, Freda i Arktora. Fred/ Arktor prestaje da bude svestan dvojnog identiteta, veza između pravog identiteta i simulacije nestaje u njegovom umu i obe ličnosti počinju da žive u odvojenim stvarnostima.

Poremećaji u percepciji otvaraju uvid u paralelne stvarnosti, ili otkrivaju da je stvarnost koja se doživljava kao stvarna samo obmana, dok je prava stvarnost nedostupna, ili skrivena simulacijama i simulakrumima. *Električni mrav*,⁴ priča o čoveku koji slučajno otkriva da je android, otkriva mehanizme Dikove teorije o obmani, iluziji i percepciji stvarnosti.

Kada su počeli da ga operišu, otkrili su da je android, a ne čovek, ali on to nije znao. Morali su da mu saopšte vest. Gotovo istog trena gospodin Garson Pul je otkrio da se njegova stvarnost sastoji od perforirane trake, koja prelazi s jednog kalema na drugi u njegovim grudima. Fasciniran time, počeo je da popunjava neke rupe i da dodaje nove. Hegov svet se odmah promenio. Jato pataka proletelo je kroz sobu kada je probušio jednu novu rupu na traci. Na kraju je potpuno presekao traku, nakon čega je svet nestao (Dick 1995: 261).

Priča o Garsonovoj androidnosti, percepciji i manipulaciji stvarnošću sažeto objedinjuje Dikove dileme o autentičnosti ljudskog bića i mogućnosti da doživljava stvarnosti nije ništa drugo do iluzija. Mehanizam opisan u ovoj priči upotrebljen je za kreiranje višestrukih stvarnosti, problematiku odnosa između njih i uticaje na somatski doživljaj stvarnosti i u brojnim drugim Dikovim romanima i pričama.

Tecite suze moje, reče policajac je futuristička distopija o alternativnoj Americi, koja se nakon Drugog civilnog rata razvila u represivnu policijsku državu, u kojoj medijska zvezda Džejson Taverner, koga prati tridesetomilionski auditorijum, preko noći gubi identitet i postaje svima nepoznat. Mogućnost da tako veliki broj ljudi preko noći izgubi svako sećanje na nekoga, ukazuje na zastrašujuću moć medija da izbriše smisao postojanja pojedinca, a time i same stvarnosti. Efekat kolektivne amnezije se na kraju gubi, ali stvarnost u koju se Taverner vraća nije ista ona iz koje je inicijalno došao, pa se u romanu mogu identifikovati najmanje tri paralelna sveta, od kojih ni jedan ne može da se izdvoji kao dominantniji ili autentičniji od ostalih. Prvi svet je inicijalna stvarnost Džejsona Tavernera, u kojoj je on poznata medijska zvezda. Drugi je alternativni svet u kojem se Taverner budi nakon odlaska u bolnicu i u kojem svaki dokaz i sećanje o njegovom postojanju nestaje. Treći svet je stvarnost u kojoj Taverner dobija natrag svoj identitet, ali to nije prvobitni svet u kojem je Taverner živeo, već

⁴ Prevedeno kao *Umjetni mrav*.

nova stvarnost, koja izuzetno nalikuje prvoj stvarnosti. Dok protagonisti nisu svesni bilo kakve promene, čitalac može da uoči razlike između njih. Na primeru kolektivne amnezije Dik je želeo da pokaže da celokupna stvarnost može da bude samo simulacija i „velika predstava koju nazivamo realnošću” (Dick 1991: 117–118).

Čovek u visokom dvorcu, još jedan roman koji se bavi problematikom autentičnih i lažnih predmeta, ljudi i stvarnosti, opisuje mogući, alternativni svet, u kojem su sile Osovine pobedile u Drugom svetskom ratu, a Sjedinjene Američke Države postale pokorena i podeljena teritorija. Roman prati sudbine nekoliko likova, od kojih mnogi preuzimaju lažni identitet ili skrivaju nešto o sebi, a osim lažnim identitetima, stvarnost romana obiluje vešto napravljenim falsifikatima, koji ukazuju da celokupna stvarnost možda nije autentična.

Istina je ono što kažu: vaše sposobnosti podražavanja su ogromne. Pita sa jabukama, koka-kola, šetnja posle bioskopa, Glen Miler... Mogli biste da od lima konzerve i pirinčanog papira sklopite čitavu veštačku Ameriku. Papirnata mama u kuhinji, papirnati tata koji čita novine. Papirnato štene kraj njegovih nogu. Sve (Dik 2008a: 147).

Stvarnost romana sadrži alternativne stvarnosti umetnute kroz metatekst⁵ knjige *Skakavac pritiska* i *Knjige promena*, pomoću kojih protagonisti romana pokušavaju da dokuče šta je stvarnost, a šta samo iluzija, jer obe knjige ukazuju da je prava stvarnost drugačija od one koju doživljavaju protagonisti romana, kao i da postoji više alternativnih stvarnosti. Stvarnosti opisane u tekstu romana *Čovek u visokom dvorcu* i knjige *Skakavac pritiska* povezane su sa stvarnošću *Knjige promena* jer su pisci oba teksta, Hotorn Abendsen dok je pisao *Skakavac pritiska* i Dik dok je pisao roman, pisali o drugačijim stvarnostima konsultujući *Knjigu promena* (Dick 1995: 181–2; Palmer 2003: 128).

Između objektivne stvarnosti čitaoca i stvarnosti Abendsenove knjige, u kojoj su Nemci izgubili rat, postoje brojne sličnosti. Međutim, naš objektivni univerzum nije ujedno i univerzum koji Abendsenova knjiga otkriva kao istinit, jer postoje odstupanja od opšteprihvaćene istorije, koje jasno ukazuju da su u pitanju dve različite stvarnosti. Shodno tome, stvarnost romana *Čovek u visokom dvorcu* nije jednostavna inverzija objektivne stvarnosti, niti je stvarnost koja je alternativna takvoj stvarnosti u romanu, ona opisana u metatekstu *Skakavac pritiska* – samo inverzija stvarnosti romana koja može da se izjednači s objektivnom stvarnošću čitaoca. Pored uočljivih razlika u istorijskim činjenicama, ovakav zaključak podržava i konstatacija da u multiverzumu „inverzija inverzije ne proizvodi nužno, kao u algebri, početnu vrednost; Abendsenova knjiga *nije* knjiga o 'našem' svetu, to jest, onome koji poznajemo iz udžbenika istorije” (Ćirković 2009: 2). Ukoliko je stvarnost mnoštvo odraza, onda su metatekst *Knjige promena* i Abendsenov tekst skup svih takvih odraza i ukazuju na postojanje intertekstualnog multiverzuma, u kojem jedan tekst nastaje na osnovu

⁵ Metatekst je tekst nastao na osnovu drugog teksta.

drugog teksta, a svi tekstovi predstavljaju alternativne, ravnopravno ostvarive mogućnosti, koje se dešavaju negde u beskonačnom univerzumu, ili u nekom od brojnih alternativnih univerzuma. *Knjiga promena* i njen heksagram *Unutrašnja istina* najznačajniji su indikatori postojanja drugih stvarnosti u ovom romanu. Zbog potrebe da dođe do unutrašnje istine o stvarnosti, Frink Frank pravi autentične predmete, gospodin Tagomi doživljava drugačiji San Francisko zahvaljujući jednom takvom predmetu, a Rudolf Vegener iskreno veruje da postoje druge stvarnosti.

Nije mogao da poveruje u to. Čak i ako sav život na našoj planeti bude uništen, mora da negde postoji drugi život o kojem ništa ne znamo. Nemoguće je da je naš svet jedini svet; mora da postoji svet za svetom koji mi ne vidimo, u nekoj oblasti ili dimenziji koju jednostavno ne opažamo. Čak i ako to ne mogu da dokazem, čak ako i nije logično – ja u to verujem, reče za sebe (Dik 2008a: 313).

Knjiga promena ukazuje da se do unutrašnje istine dolazi zahvaljujući individualnoj percepciji. Dik je smatrao da je *Knjiga promena* mnogo više od pukog sredstva za proricanje, jer je u njoj prepoznao kvalitete koji potvrđuju njegovu teoriju vremena, šizofrenije i percepcije stvarnosti. Kako Dik objašnjava u eseju „Šizofrenija i *Knjiga promena*”, osnovni element koji pravi razliku između šizofrene egzistencije i one koju, kako Dik kaže, ostali vole da zamišljaju, jeste element vremena i sinhronicitet (Dick 1995: 176). Dik pronalazi sinhronicitet i u *Knjizi promena*, koja daje uvid u sile koje određuju i oblikuju događaje, a koje deluju van vremena, bez podele na prošlost, sadašnjost i budućnost, pa knjiga nije proročko, već dijagnostičko i analitičko sredstvo pomoću kojeg se može pojmiti konfiguracija *koinos kosmosa* i formirati pretpostavka o onome što je iz perspektive pitaoca – budućnost.

U Dikovom sinhronicitetu *Knjige promena* prepoznaje se naučna teorija o postojanju mnoštva univerzuma, prema kojoj u multiverzumu mogućih stvarnosti, nijedna alternativa, vremenski tok ili univerzum nema apsolutnu prevlast, niti može da se smatra originalnijim i autentičnijim od ostalih, već svaki zamislivi svet postoji negde, u nekom univerzumu. Prema ovako predstavljenoj istini, ali i prema teoriji kvantne mehanike, po kojoj svi mogući svetovi postoje istovremeno, drugačija stvarnost ne samo da je mogla da se desi da su se određeni ključni događaji u istoriji odigrali drugačije, već se negde zaista i desila. U tom slučaju, paralelni svet Abendsenove knjige postoji istovremeno sa stvarnošću *Čoveka u visokom dvorcu*, koja postoji istovremeno sa objektivnom stvarnošću čitaoca, što ukazuje na sinhronicitet, na postojanje mnoštva univerzuma i neke od mogućih alternativa koje oni aktualizuju, kao i da iluzija može da bude ništa manje stvarna od onoga što se poima kao objektivna, autentična stvarnost.

Dikovi protagonisti pokušavaju da pronađu put iz lavirinta paradoksalnih stvarnosti, u kojima su manipulisani, obmanuti, koje ih povređuju i čiju neautentičnost počinju da shvataju, ali s čijim brojnim nivoima ne mogu da se izbore, jer u njima nema mesta za individualnost, autonomiju i slobodu, izgublenu među kopijama, kopijama kopija i simulacijama. Dikova proza traži od čitaoca veliku slobodu

interpretacije stvarnosti, čiji nivoi se umnožavaju, preslikavaju i prepliću, a svaki od njih otkriva novi, ispod kojeg se ponovo nalazi sledeći nivo, poput slojeva ljuske u lukovici, među kojima nestaju razlike između stvarnog i lažnog. Slojevite stvarnosti unose dileme koje se u postindustrijskom i posthumanističkom društvu vezuju za fenomen komodifikacije, genetski inženjering, integraciju tela i tehnologije, ali i odnos između objektivne i kreirane stvarnosti, što kasnije postaju ključni principi kiber-panka i posthumanizma, koji su utemeljeni na tri osnovna principa kibernetike: informaciji, kontroli i komunikaciji.

Postindustrijsko i posthumanističko društvo su sistemi bez prave individualnosti, čiju stvarnost čine replike bez originala. U takvoj simulaciji stvarnosti javljaju se pukotine i nelogičnosti, sitne greške, koje pokazuju da s takvim sistemom nešto suštinski nije u redu. Kada veo iluzije padne, otkriva se nova stvarnost, koja je samo još jedna iluzija. U Dikovom stvaralaštvu postoji uočljiva međuzavisnost obmana, industrijalizacije, mehanizacije, potrošačkog društva, masovne proizvodnje i fragmentacije stvarnosti, koje Dik koristi da prikaže budućnost i besmisao postindustrijskog i posthumanističkog društva, u kojem ne dominira ljudskost, već informacija, čime dokazuje Bodrijarovu tvrdnju da se nalazimo „u univerzumu u kome ima sve više informacija, a sve manje smisla” (Bodrijar 1991: 83).

U postindustrijskom društvu dominira masovna proizvodnja i proizvodi koji se ne razlikuju jedan od drugog, napravljeni kao bezbrojne kopije bez originala, čiji se pluralizam i neautentičnost prenose u stvarnosti koje kreiraju ili otkrivaju. Lažnim se iluzija transformiše u stvarnost i stvarnost u iluziju, autentično u proizvedeno i proizvedeno u autentično. U simulaciji stvarnosti, istorija se ukida i postaje medijski fenomen koji može da bude modifikovan, replikovano i reprodukovano iznova s varijacijama.

Nepostojane fildikovske stvarnosti u Dikovoj prozi imaju za cilj da na čitaoca prenesu ontološke neizvesnosti, ukažu na dileme vezane za ljudski identitet i čovekov odnos prema tehnologiji, ali i da upozore na opasnosti tehnološkog razvoja. Fildikovske stvarnosti su distopije, nepredvidive noćne more u kojima nestaju orijentiri i putokazi za stvarnost, u kojima nema postojanosti već samo neizvesnosti, u kojima međusobno isključive stvarnosti dolaze u kontakt i grade svet iznova, koji će možda jednog dana postojeću stvarnost zameniti boljom. Dik je iskreno verovao da iza brojnih nivoa zastrašujućih iluzija postoji istina, u kojoj autentično preovlađuje nad kopijom, ljudskost ne podleže androidnosti, a sloboda i individualnost pobeđuju kontrolu i represiju. Dolazak do istine je ujedno i dolazak do lepše i bolje budućnosti, bez okrutnosti i represije, poput one u *Tecite suze moje, reče policajac*, kada policijski general Feliks Bakman grli nepoznatog crnca i daje mu papir s nacrtanim srcem, ili stvarnosti kojoj svi teže u romanu *Čovek u visokom dvorcu*. „To će proći, mislio je Čildan. Jednog dana. Sama ta ideja mesta. Neće biti podređenih i vladajućih, već prosto ljudi” (Dik 2008a: 12).

Dik je smatrao da je za otkrivanje istine neophodno da se preispitaju opšte-prihvaćena pravila postojanja prostora i vremena, čime se otvara mogućnost da se

stekne uvid u pravu stvarnost, skrivenu iza iluzija i snova koje smatramo objektivnom stvarnošću. U svojim romanima Dik je pokazao kako izgleda kada se pojave pukotine u iluzijama, kada se zidovi onoga što se smatra objektivnom stvarnošću oštete ili nestanu, čime se uklanja veo koji razdvaja pravu i lažnu stvarnost. Međutim, dokazivanje lažnosti jedne stvarnosti predstavlja lavirint bez kraja. Kada se ukloni jedan veo stvarnosti, ili više njih, niko ne može da bude siguran da iza njega ne postoji još jedan, pa mukotrpan i zastrašujući put dolaska do istinite stvarnosti može da predstavlja još jednu u nizu iluzija. Novootkrivene stvarnosti su poput fotografije izrađene od pogrešno okrenutog negativa. One su poput niza ogledala, među kojima je nemoguće razlikovati odraz od originala.

A koje je koje?

Koje je izokrenuto, a koje ne?

Kad vidim fotografiju, a kad odraz? (Dik 2008b: 237).

Objektivna stvarnost za Dika je konstrukt proizveden da sakrije pravu stvarnost i istinu, koju ljudi često mešaju s iluzijom. Dik je celog života tragao za istinom o stvarnosti, čije brojne nivoe i alternative je predstavio i u svom stvaralaštvu, u kojem je nastojao da pokaže da, kao i u stvarnosti u kojoj je živeo, postoji samo jedan pravi odgovor na pitanje o istinitosti stvarnosti. „Stvarnost je ono što ne nestane kada prestanete da verujete da to postoji” (Dick 1995: 261).

LITERATURA

- Aldiss, Brian W. 1973. *Billion Year Spree: The True History of Science Fiction*. New York: Doubleday and Company.
- Bodrijar, Žan. 1991. *Simulakrumi i simulacije*. (Prev. Frida Filipović). Novi Sad: Svetovi.
- Broderick, Damien. 1995. *Reading by Starlight: Postmodern Science Fiction*. London, New York: Routledge.
- Clute, John i Peter Nicholls. ur. 1999. *The Encyclopedia of Science Fiction*. London: Orbit Books.
- Ćirković, Milan M. 2009. *Artefakt za svemirsko putovanje: ogledi o naučnoj fantastici*. Smederevo: Heliks.
- Dick, Philip K. 1983. „Umjetni mrav”. (Prev. Žarko Vodinelić). *Sirius* 90: 3–20.
- Dick, Philip K. 1991. *Tecite suze moje, reče policajac*. (Prev. Aleksandar B. Nedeljković). Beograd: Bata/ Znak sagite.
- Dick, Philip K. 1995. *The Shifting Realities of Philip K. Dick: Selected Literary and Philosophical Writings*. New York: Vintage/Random House.
- Dik, Filip. 1986. *Ubik*. (Prev. Nikola Jordanov). Beograd: Prosveta.
- Dik, Filip K. 1996. *Sanjaju li androidi električne ovce?* (Prev. Aleksandar B. Nedeljković). Beograd: Plato.

- Dik, Filip K. 2008a. *Čovek u visokom dvorcu*. (Prev. Mirjana Rajković). Beograd: Alnari.
- Dik, Filip K. 2008b. *Tamno Skeniranje*. (Prev. Anika Krstić). Beograd: Algoritam.
- James, Edward i Farah Mendelsohn. ur. 2003. *The Cambridge Companion to Science Fiction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kucukalic, Lejla. 2009. *Philip K. Dick: Canonical Writer of the Digital Age*. New York, London: Routledge.
- Palmer, Christopher. 2003. *Philip K. Dick: Exhilaration and Terror of the Postmodern*. Liverpool: Liverpool University Press.
- Roberts, Adam. 2006. *Science Fiction*. London, New York: Routledge.
- Suvin, Darko. 1979. *Metamorphoses of Science Fiction: On the Poetics and History of a Literary Genre*. New Haven, London: Yale University Press.
- Tegmark, Max. 2003. „Parallel Universes”. *Scientific American* 288/5: 41–51.
- Vest, Jason P. 2009. *The Postmodern Humanism of Philip K. Dick*. Lanham, Toronto, Plymouth: The Scarecrow Press, Inc.
- Williams, Paul. 1975. „The Most Brilliant Sci-Fi Mind on Any Planet: Philip K. Dick”. *Rolling Stone* 199: 45–50, 88, 91, 93–94.

Mladen M. Jakovljević

THE ALTERNATE REALITIES OF PHILIP K. DICK

Summary

The science fiction of Philip K. Dick examines the issues of authenticity of reality and ontological pluralism through unique theories and mechanisms that Dick developed by using his own understanding of alternate realities, time, simulations and cognitive processes, which all play an important role in the perception of reality. Dick's fiction describes a search for truth and highlights that reality might be fake and that it may be a construct, an illusion among numerous levels of the inauthenticity that cannot be seen through unless the categories of spatial and temporal experiences are neglected, as a prerequisite to discover the genuine reality concealed behind the veils of deceptions, illusions and dreams. While searching for the truth, Dick shows that the entire structure that holds the known, objective reality is not built on solid foundations, but on simulations, simulacra, paranoia, uncertainty, corporate power, consumerism, mass production and ontological pluralism. Dick's fiction discovers and points to the cracks that appear in the illusion of authentic reality when several different realities intersect or when one reality replaces another. However, elimination of the veil of deception often proves that reality is multi-layered, so the search for truth often ends up in an endless labyrinth of shifting realities.

Key words: Philip K. Dick, American fiction, science fiction, alternate realities.